

ГОГОЛІВСЬКІ ОБРАЗИ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

Северин Надія Василівна

Кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних наук
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Северин Віктор Дмитрович

Кандидат мистецтвознавства, старший викладач
Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Чернявська Світлана Миколаївна

Кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри української мови
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Для сучасних українців, як і для кожного народу, важливо пам'ятати свої етнічні корені, берегти духовні і національні традиції, шанувати і пишатися видатними вихідцями з української землі, такими, як І.П. Котляревський, Г.С. Сковорода, М.В. Гоголь, Т.Г. Шевченко, які стояли біля витоків становлення нашої національної літератури, мови, культури, філософської думки. Мова у даному дослідженні піде про одну з цих постатей – Миколу Васильовича Гоголя, вихідця з Полтавщини, який народився 1 квітня 1809 року та неочікувано для самого себе став відомим в усьому світі.

Тема Гоголя та його наслідування в літературі завжди була й залишається актуальною і запитуваною, інтерес до його творчості не згасає і в наші дні. Щороку в Україні число досліджень феномену Гоголя поповнюється значною кількістю наукових розвідок. Це письменник, який став своєрідною «школою» в українській і російській літературах, володарем думок і почуттів творчих людей 40–50-х років XIX століття. Вплив Гоголя на російську літературу визначив В.Г. Белінський, підкресливши, що не лише молоді письменники, але й багато вже відомих пішли його шляхом. Тому цей період в російській літературній критиці називається «гоголівським». У своїх ранніх романтичних творах «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» Гоголь майстерно і з особливою любов'ю зобразив Україну, її людей, побут, традиції та звичаї. Завдяки своїм творам він відкрив очі російському народу на Україну і її минуле, «зробив свою батьківщину об'єктом зацікавлення, сприяв кращому взаєморозумінню українців та росіян...» [2, с. 488]. Свою любов до України письменник втілював у творчість, завдяки якій презентував Україну Росії та світу, пробуджуючи інтерес до її історії, природи, фольклору, свят, до простих людей з їх веселою безпосередністю, гострим розумом, жартами, казками, піснями, яскравою і живою мовою.

Сучасник Миколи Гоголя, відомий український поет і художник Тарас Шевченко був палким шанувальником «Вечорів на хуторі біля Диканьки». Він запевняв, що фантастичні, майже казкові повісті розкривають глибокий,

самобутній талант автора і його ніжну любов до людей. Літературознавець Ю. Барабаш стверджував, що твори М.В. Гоголя «Тарас Бульба», «Вечори на хуторі біля Диканьки», «Миргород» та інші «життєдайним соком жартівливої пісенності живили творчість Шевченка...» [2]. Творча манера Шевченка поєднана з цими творами. Він сприймав Гоголя патріотом України, який своїми повістями з українського життя, особливо на історичні теми, прославив Україну і волелюбність українського народу. Шевченко бачив у творчій особистості Гоголя однодумця, «великого друга», «брата», тому не дивно, що у 1842 році він створив на папері сепію «Зустріч Тараса Бульби з синами». Це була перша ілюстрація до повісті Гоголя «Тарас Бульба».

Гоголь був прикладом не лише для українських та російських письменників, але й для письменників усього слов'янського світу, навчав їх відкрито і сміливо дивитися на оточуючу дійсність, не намагаючись її прикрасити. Він був сучасником національного відродження багатьох слов'янських народів, які переймали кращий досвід. Духовні і морально-етичні цінності Гоголя полонили розум і серця його сучасників і будуть полонити серця й помисли нащадків. Але вектор даного дослідження ми спрямуємо на творчість художників, які не залишилися байдужими до теми Гоголя, названого критиками і поетом, і художником, загалом – геніальним майстром слова.

Твори Гоголя мають атрактивну силу, зачаровують і надихають усіх, хто з ними стикається. Вони привертають увагу художників оригінальністю, яскравістю і колоритністю образів, особливою живою мовою. Гоголівські образи знайшли відображення у творчості багатьох художників. До ілюстрування його творів зверталися ще за життя письменника його сучасники – О. Агін, Є. Бернадський, П. Боклевський, П. Соколов, вони стали першими художниками, які заглибилися у царину світу Гоголя. Ілюстрації Олександра Агіна та Євстафія Бернадського високо цінувалися, хоча Гоголь на пропозицію Бернадського надрукувати друге видання «Мертвих душ» з його гравюрами не погодився. Однак ці художники стали видавати ілюстрації за своєю ініціативою без книги, разом вийшло 18 «зошитів» по чотири гравюри в кожному, які увійшли до одного альбому, виданого у 1892 році [3]. Найкращими за всі часи ілюстраціями до творів Гоголя у техніці рисунка вважаються роботи Олександра Агіна. Цикл ілюстрацій до «Мертвих душ», створених ним за участі Є. Бернадського, не втрачає своєї сили, яскравості й чарівності до сьогодні. Завдяки О. Агіну у читачів сформувалися образи персонажів «Мертвих душ», і саме такими вони будуть поставати перед читачами всіх поколінь і всіх народів.

У 1880–1890 роках цикл графічних робіт до поеми «Мертві душі» створює Петро Соколов. Спочатку він видає альбом однокольорових ілюстрацій, до якого входять дванадцять листів за мотивами та образами «Мертвих душ», присвячених першим трьома розділами поеми. Потім у новій техніці (чорною аквареллю) він ілюструє обидві частини поеми, демонструючи тонкощі світлотіньових проробок зображень, що посприяло досягненню образної виразності [3]. Завдяки майстерності художника світ побачив образи героїв поеми, екстер'єри та інтер'єри тогочасних садиб, вбрання представників різних верств населення тощо.

Костянтин Савицький заглибився у зміст творів Гоголя «Ревізор», «Одруження», «Театральний роз'їзд» та створив неперевершені графічні роботи, що розкривають глибоку сутність оригінального світу Гоголя.

Володимир Маковський ілюстрував твори Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки», «Мертві душі», «Старосвітські поміщики». Тонкий гумор простежується у ілюстраціях до «Сорочинської ярмарки» — «Хівря та попович на тині» та «Хівря та попович у хаті» (1875 р.). Кумедно-романтичні стосунки гоголівських героїв В. Маковський передає за допомогою яскравого національного колориту, деталізує побутовими елементами. Графічні і живописні роботи художника розкривають не лише зовнішність, але й характери героїв, змальовують тогочасну атмосферу, хоча його звинувачували в «поверхневій» характеристиці образів, у відсутності їх глибокого психологічного змісту.

Художники-карикатуристи Кукринікси (М. Купріянов, П. Крилов, М. Соколов) також долучилися до створення ілюстрацій за творами М. Гоголя. Їх ілюстрації до «Мертвих душ» глибоко і змістовно розкривали викривальну сутність поеми. Великою майстерністю та глибиною розкриття соціального змісту відзначаються також графічні роботи художників до петербурзьких повістей Гоголя – «Портрет» та «Шинель».

У 1948 році в Парижі вийшло чергове видання поеми «Мертві душі», яку проілюстрував відомий Марк Шагал. Його ілюстрації мали такий високий рівень виразності і майстерності трактування образів героїв, що отримали Гран-прі Венеційського бієнале. До створення ілюстрацій до творів Гоголя долучилися також І. Рєпін, Д. Кардовський, Б. Кустодієв, І. Прянишников, В. Горяєв, Є. Кібрік, М. Дерегус та інші митці, посприявши зануренню читачів у світ великого письменника. Вражають своєю яскравістю роботи Є. Кібріка, який створив у 1945 р. цикл ілюстрацій до героїчної епопеї Гоголя «Тарас Бульба». Художнику вдалося передати напруженість і драматизм подій того часу, душу запорозького козацтва та притаманні йому найкращі риси українського народу – патріотизм, самопожертву, почуття гумору, яке козаки не втрачали навіть за найтрагічніших обставин. Ілюстрації М. Дерегуса занурюють нас то у містичний, то у реалістичний світ письменника, даючи можливість відчутти атмосферу подій його епохи. Це ілюстрації і до «Вечорів на хуторі біля Диканьки», і до «Тараса Бульби», й до інших творів.

Український живописець, заслужений художник України, академік Академії мистецтв України Віктор Гонтаров (1943-2009) приділив пильну увагу образу самого Гоголя та присвятив його розкриттю безліч творів («Сон Н. Гоголя» (1996, 2002), «М. Гоголь і свиня» (2001), «М. Гоголь. Мертві душі. Другий том» (серія картин, всі 2002 р.) та інші. Він створив графічний і живописний цикли, в яких відобразив парадоксальність і фантастичність образу письменника. За серію полотен «Мій Гоголь» і цикл живописних робіт він отримав звання лауреата Шевченківської премії. В українському мистецтві ХХ – початку ХХІ століття немає більш яскравого художника, який би зміг зобразити особу і образ Гоголя в такій творчій манері і з такою надзвичайно яскравою фантазією, як це зробив Віктор Гонтаров у своїй гротесково-метафоричній живописній манері. Виставки

робіт художника демонструвалися в різних країнах світу (Канада, США, Польща та ін.), популяризуючи творчість М.В. Гоголя в усьму світі.

У 2008 році в Києві вийшла книга Гоголя «Петербурзькі повісті», проілюстрована сучасним львівським художником Юрієм Чаришніковим, яка на Міжнародній книжковій виставці була визнана кращою українською книгою року.

Відомо, що 2009 рік був проголошений ЮНЕСКО «Роком Гоголя». Ця подія відзначалася літературними, науковими і культурними колами різних країн світу. 200-літньому ювілею з дня народження М.В. Гоголя відомий український художник Сергій Якутович присвятив свою виставку «Гоголь народився...», яка була відкрита у Києві в Українському домі. В експозиції виставки були представлені яскраві графічні роботи, інсталяції за мотивами творів письменника та його портрети. Подібна експозиція Якутовича також була презентована в Парижі у штаб-квартирі ЮНЕСКО.

Низка імен митців, яких полонила творчість М.В. Гоголя і знайшла відображення у їх творчих роботах, безмежна. Кожна епоха додавала своїх характерних особливостей у художнє втілення героїв Гоголя, привносячи відтінок свого розуміння соціальної дійсності, характерів людей, їхніх позитивних чи негативних рис.

Талант художника, його чарівна здатність прищепити любов до книги допомагають читачам пізнати закладений у ній глибокий зміст. Тому нам хочеться довіряти майстрам пензля й олівця, адже ми бачимо образи завдяки їхньому таланту і вмінню передати як зовнішні риси своїх героїв, так і внутрішній світ. Слово «ілюстрація» з латини означає «освітлення», тому нехай художники освітлюють шлях любові до книги, а не відштовхують від неї, бо книга в усі часи була, є і залишиться безцінним скарбом людства.

Список літератури

1. Куліш П. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1969. – 559 с.
2. Барабаш Ю. Почва и судьба. Гоголь и украинская литература: у истоков / Ю. Барабаш. – М.: Наследие, 1995. – 222 с.
3. Художники-иллюстраторы произведений Н.В. Гоголя /<http://domgogolya.ru> > bibset (дата відвідування 25.03.2021).